

רציתי אותך, איילה

"הארץ", 27.5.2001

עד גיל 14 הייתי מגודר. העולם המוכר לי, קיבוץ אפיקים, הסתיים בגדר-מערכת. הגדר היתה הגבול. אמנם, לא היתה זו חומה המסתירה את מה שמעבר לה, אלא רשת-ברזל שמבעדה נגלו שדות אספסת ומטעי בנות ממוסגרי ברושים, מדרונות ההרים התוחמים את העמק ממזרח וממערב, ושאר אלמנטים שהואילו להשתתף בנוף; אך כל זה, עבורי, היה בחו"ל. ידעתי, וראיתי בעליל, שהמציאות אינה נקטעת בגדר-המערכת, אלא מוסיפה להתקיים באיזה אופן מעבר לקיבוץ; ידעתי זאת כשם שאדם יודע שאין הוא מת מדי לילה בשנתו, למרות שאין לו הוכחות לכך. מה שניבט אלי מעבר לגדר, היה נטול מובן, עכור, אביך. העולם הנתפש היה "כאן", בתוך הגומיה הרפוייה שחבקה את הקיבוץ; כל השאר היה "שם", ובהיותו מונח לו "שם", היה המרחק בינו לביני אותו מרחק בין שהיו אלה מטעיו של קיבוץ שכן, קוביות-הטיט של כפר ירדני, להקות שקנאים או הירח. בעולם המוגדר, המגודר הזה, עברה עלי כל הילדות, עד שבגיל 14 הוסעתי לחו"ל באוטובוס הצהוב של המועצה. ציודי לדרך היתה ספר אחד ששמתי בתיק – ספר שסיכסך את דעתי מזה כמה ימים, ושלא יכולתי לזוז בלעדיו.

הנסיעה נמשכה עשר דקות. בית-הספר התיכון האזורי, בית-ירח, השתזף על שפת הכינרת חמישה קילומטרים צפונית לאפיקים. ירדתי מהאוטובוס, מצויד בפתקה שעליה מספרה הסידורי של הכיתה שבה אלמד. כרי דשא נפרשו לעיני בין בנייני-כיתות פזורים, נמוכים, דמויי בקתות, שגגותיהם המרועפים נתמכו בעמודים מנומנמים מלבנים חומות-דהות. פיקוסים, דקלים, שיחים שמנים כקרנפים – כל מה שיכול להפוך דשא לריצוד של אור וצל היה נטוע שם, רוחש דרורים וחרדונים, ואת קירות הבניינים כיסתה עלווה צפופה של מטפס, רוחש דרורים וחרדונים בפני עצמו. תמיד אמרו לי שיפה בחו"ל – והנה, לא שיקרו. היה זה כפר אידילי, ובעצם פארק: אחו מסתורי, רחב-ידיים, מנומר בתים שמעברם שיכשך אגם צמוד. התהלכתי ביופי בין רצועות האור הירוקות, תעיתי בין הבניינים בעוד הספר שבתיק משתקשק על גבי, וכשמצאתי את הבניין הנכון, ציער אותי שהשיטוט נגמר. פתחתי בחשש את דלת הכיתה, ומה שראיתי שיתק אותי לארבע שנים. ישבו שם שלושים יצורים שלא הכרתי. הם לא היו מאפיקים.

כדי להכיר בינינו, הושיבה אותנו המחנכת במעגל וביקשה מכל אחד לומר את שמו ולציין את החיה שאיתה הוא מזדהה. מישהו במשרד החינוך חשב, כנראה, שזהו משחק-חברה חביב, שובר-קרח. כשהגיע תורי אמרתי "פינגווין", בלי להתכוון לזה יותר מדי, והנער העכברי שישב לידי גילה יושר אינטלקטואלי ראוי לציון כשאמר, חד וחלק, "עכבר". המחנכת עצמה, שדמתה לתנשמת יותר מלכל חיה אחרת המוכרת למדע, בחרה לה, כמושא-הזדהות, חיה חנינית יותר, שנשמטה מזכרוני תוך דקה,

היות שדעתי הוסחה קשות על ידי הנערה שישיבה מולי בקוטב הנגדי של מעגל התלמידים. היא לא דמתה לחיה. היא דמתה לנברשת-בדולח. יופיה היה שקוף ואוורירי, וסילון-השמש זרוע פירווי-האבק שהסתנן מגבה מבעד למטפס שנלפת אל חלון-הכיתה, זרח בשערה הזהוב. "אקראנה איילה", אמרתי בלבי, מבלי להתחשב בשם שהיא מסרה או בחיה שהיא ציינה כבת-דמותה לדעתה. אקראנה איילה, משום שבדיוק באותו שבוע, ימים ספורים לפני פרוץ התיכון, התחלתי לקרוא את "החיים כמשל" של פנחס שדה, שהיה מונח עכשיו בתיק שבחיקי.

"אקראנה איילה", כתב שדה. "אין זה שמה האמיתי, השם ששנים אחדות היה מרעיד את עצבי. ואולם אם עלי לבור לה עתה שם אחר, הרי שהשם איילה ייטב. בילדותה, סיפרה לי, כינוה חתלתול; אם כן, יהיה שמה לימי עלומיה איילה".

הכיתה התחלקה, מבחינתי, לשתי אוכלוסיות, שאת שתיהן כלל לא רציתי להכיר. האוכלוסיה האחת כללה את איילה. השניה כללה את כל השאר. את איילה לא רציתי להכיר, משום שרציתי להיות מחושמל מדמותה, וכל פריט-מידע אובייקטיבי אודותיה היה לא רק בלתי-נחוץ לי, אלא מזיק-מראש לטוהר ההזיה; את כל השאר לא רציתי להכיר, משום שהם לא היו איילה. הם לא היו איילה, והם גם לא היו מאפיקים, כאמור. הם לא היו שי וגיא, ענת ואסנת, עידו ועידן, ניר ונבות – הילדים שאיתם גדלתי בעולם המגודר שבו יכולתי לקשר שמות לפרצופים. הם היו מדגניה א', דגניה ב', אשדות-יעקב איחוד, אשדות-יעקב מאוחד, קיבוץ כינרת, מושבת כינרת, מבוא-חמה, מסדה, גשר, מעגן, תל-קציר, האון, עין-גב, חוקוק, גינוסר, אלמגור - ורשימה זו, של שמות היישובים, היתה מתישה מספיק גם מבלי שהעמסתי על מוחי את שמותיהם של בני מסדה, בנות האון, וכו'. הם ידעו איך קוראים להם, והסתדרו בלעדי. בהפסקות, היה לי עץ שמתחתיו ישבתי, קבור בדפי "החיים כמשל". קשה לומר שקראתי. מטרתי היתה להיראות קורא: לגרום לאיילה להסתקרן מדמותי (החריג, הפרוש, הקודר, המופנם), לגשת אלי ולשאול על הספר. פיתחתי שיטת הצצה מן המצח, בעוד העיניים שקועות כביכול בשורות הכתובות. הייתי מתוחכם, זהיר, רואה ואינו נראה, ולאיילה לא היתה כל דרך לנחש שאני מציץ בה; אך בסופה של כל הפסקה, כשהתנתקתי מן העץ ונכנסתי לכיתה עם כולם, הייתי סחוט מן המאמץ שגבה ממני להטוט זה של תצפית-בסתר.

כך עברו עלי ההפסקות הקטנות. בהפסקה הגדולה היה לי נוהל אחר. אילו ביליתי גם אותה ב"קריאה" מתחת לעץ, היתה זו טירחת שווא, היות שאיילה לא נמצאה בשעה זו בסביבת העץ, אלא נדדה כמו כולם צפונה, אל חדר-האוכל המרוחק. ובאשר הלכה, הלכתי. חדר-האוכל היה אולם מאורך שהכיל טור שולחנות שעליהם סלסלות פרי וקנקני מיץ. כסאות לא היו שם. נפילים ונפילות מכיתות י"ב צבאו בעמידה על השולחנות היוקרתיים, הדרומיים בטור; בריוני י"א ונערותיהם צבאו על השולחנות הבאים; וכה הלאה, בסדר יורד של גיל וחישיבות אנושית – היצורים הבלתי-מוגמרים מכיתות י', ובקצהו הצפוני של הטור, בתחתית שרשרת המזון, הנמושות מכיתות ט', שעליהם נמנית. אך היו חבורות שבחלו בהמולה, בדוחק ובהירארכיה הגילאית של חדר-האוכל, והעדיפו לצאת ממנו עם סלסלה וקנקן אל הדשא הנקטע במצוק-החוף: לאכול בנחת, בישיבה, בלי נפילים ונפילות על הראש, ולשטוף את העיניים בפאנוראמת הכינרת שנפרשה עד רמת-הגולן שבאופק, מוצפת שמש ושחפים.

לחבורה כזאת השתייכה איילה, וכדי להימצא בקרבתה, היה עלי להסתפח אל חבורתה למרות שהתיפקוד בחבורה אינו מוכר לי.

שתי בנות היו בחבורה – איילה וחברתה הטובה – וחמישה-שישה בנים. מה שליכד אותם, היה עניינם המשותף במקצועות ה"ריאליים", כפי שכונו הפיסיקה, הביולוגיה והכימיה. התקבלותי לחבורה היתה תלויה, אפוא, בכך שאירשם לשיעורי המגמה ה"ריאלית" – שיעורים שהילכו עלי שעמום שאין לבטאו במלים, אך שפקדתי אותם מעתה באדיקות, כדי לקדם את מטרתי. מלה לא הבנתי בכיתות המעבדה. שיחקתי בפתיילית הבונזן בשיעורי הכימיה, בשעה שהמורה כיסה את הלוח במישוואות חיצון-חיצור, קשרים קו-ואלנטיים, שרשרות פולימרים ושאר חידות שאין להן פותר; בשיעורי הביולוגיה מוללתי ניירות-לאקמוס וסובבתי את מיסב המיקרוסקופ כדי לבדר את עצמי ב"קליק" שהשמיע המכשיר כשננעל על אחד משלושת האוקולארים; בשיעורי הפיסיקה, שלא זימנו לי מיכשור הורג-זמן, למדתי איך לישון בעיניים פקוחות. אך דווקא משום שלא הבנתי דבר וחצי דבר בשיעורים אלה, הייתי אפוף, בשבתי בהם, בתחושה הבסיסית של מדעי הטבע: תחושת המסתורין, ההשתאות שמוטת-הלסת, החיים כמשל שנמשלו הוא סוד כמוס. אפסות מוחי לנוכח כל מה שזומזם ושורטט סביבי, כל מה שעורבב סביבי במבחנות, בצלוחיות או על "זכוכית נושאת" זלופת פיפטה, וכל מה שהושרה מולי באמבט-אלקטרוליזה או בהשד יודע מה – בערותי הבלתי-מתפוגגת עשתה אותי כנוע ומהופנט מפלא-הבריאה. הציטופלאזמה, המיטוכונדריה, האנזימים, הליזוזום, המיטוזה, המיטוזה, האנאפאזה (שאותה דמיינתי לי כסוג של אנפה, שזוהה), הפוטוסינתזה, הסליל הכפול, מהירות האור, מהירות החושך – המונחים הללו לא ביקשו שאבינם; הם ביקשו שאתמכר למצלולם האזוטרי.

מסתרי הטבע שאליהם נדרשנו לזבוח בשיעורי-המעבדה, חברו למפגני הטבע הגלויים של הפארק שבתוכו למדנו ושעל מדשאתו הצפונית ישבנו בהפסקה הגדולה סביב סלסלת הפרי. עצם התפריט (מזון שנקטף, לא מזון מעובד), ועצם האכילה בחבורה על הדשא המעקצץ, בישיבה מזרחית או שרועים על הצד – היתה בזה איכות כמו-קמאית, אשר ליבתה את יצירנו המלובים בלאו הכי. מן המצח, לא מן העיניים, התבוננתי באיילה האוכלת מולי בישיבה מזרחית (מכנסיים קצרים, גופיה ורדרדה): מגישה אפרסק פלומתי אל שפתיה, נוגסת, מוחה בגב-היד את מיצו מסנטרה, לא מודעת לכך שפיסה מתחתונה (תכולים, אם יורשה לי לזכור כאן כל פרט) מציצה ממפתח מכנסיה. קילפתי אשכולית ביד מעט רוטטת, וכדי לייצב את הכרתי התרכזתי בריח-הספירט שנפלט ממנה, בפס הצהבהב שהצטבר מתחת לציפורני ובסיבי הפרי שננעצו בין שיני. הצהריים נצצו באבזמי הסנדלים; כל החושים גורו לכדי שלוה היסטורית; שכן גיל-ההתבגרות בחיק-הטבע – זה מה שהינו: שלוה היסטורית, או היסטריה שלוה, של נועם מיוחם, שקט ומטורלל.

מצפון לחדר-האוכל גבלה בבית-ירח מדרשת-הספורט "אוהלו", ע"ש ברל כצלנסון. ברל עצמו שכב מאה מטר משם, בבית-הקברות של כינרת, בין קבריהן של שתי אהובותיו. (שני קברים משמאל: רחל המשוררת ונח נפתולסקי, שלא הצליחו להחליט בחייהם אם הם ביחד או לחוד; עכשיו התאחדו לתמיד). בין בית-הקברות הזה לבית-הקברות של דגניה א', שנשק לבית-ירח מן הצד הנגדי, פוזרו אבות תנועת-העבודה. צל מצבותיהם של משה הס, נחמן סירקין ובר בורוכוב ליחך את בית-הספר מצפון, וצל מצבותיהם של א"ד גורדון, ארתור רופין ויוסף בוסל ליחך את בית-הספר מדרום. כשרופין מת (1.1.43),

נוסד בית-ירח: "תיכון חקלאי ע"ש א. רופין". מנהל בית-הספר היה שמואל סטולר מקיבוץ כינרת: המומחה מספר אחת בישראל, בשעתו, לגידול מטעים, הכלאת זנים וכיוצא בזה, אשר תמצית חייו היתה הרומאן הסוער שניהל עם עצי תמר. בית-ירח של סטולר היה מין "כדורי" או "מקווה ישראלי"; המקצועות שנלמדו בו, ושעליהם נבחנו התלמידים, כללו "ריבוי צמחים", "מטעים", "גן ירק", "רפת", "לול", "מדידה", "גידולי שדה", "תורת הקרקע", "הזנה" ו"מכונות חקלאיות". עבודת התלמידים בבית-הספר, ועבודתם בענפי החקלאות של משקי-קיבוציהם, היתה רצף אחד של חינוך אגרונומי. כל פתיחת מחברת לוותה בפתיחת שיבר או תלם; כל התנעת שיעור עיוני לוותה בהתנעת קומביין; התלמידים לא נדרשו לחרוש ספרים, אלא לחרוש. לימים, הפך בית-ירח לתיכון "מקיף", וכשחדלו הקיבוצים להסתגר בבעתם, הוחל אפילו לערוך בסיומו בחינות-בגרות. אבל רוחו של סטולר לא חדלה מלרחף על צביונו של המקום. הפארק שבו למדנו, לא שימש עוד כגן שתפקידנו לעובדו ולשומרו, אלא כתפאורה בלבד; ועם זאת, הוא היה מה שראינו ונשמנו שם יום יום.

עם איילה לא דיברתי בשבתי מולה כל הפסקה גדולה במעגל נוגסי הפרי. דיברתי רק עם חברתה. ריתקתי אותה כמיטב יכולתי – בשעה שאיילה היתה שקועה בשיחת מיוזה-מיוזה עם אחד מבני החבורה – בתקווה שהיא תהיה שגרירתי. ההפסקות – קטנות כגדולות – היו, אפוא, חוויה מפרכת. אך השיעורים בכיתת-האם היו עינוי מושלם. רצה הגורל, או רצתה התנשמת, שאיילה תשב שולחן אחד לפני. מתחילת כל שיעור ועד סופו, בהיתי בפלומה הזוהבה שעל עורפה, ואילו חידד היושב לצדי עיפרון בתוך אוזני הימנית, ספק אם הייתי חש בכך. כשהצבעתי מדי פעם, היתה זו טעות אופטית של המורה; לא הצבעתי – התמתחתי לאחור, כדי לשחרר את גבי התפוס מרכינה קדימה אל עורפה של איילה. אך גם ברגעים שבהם נחתי קצת מבהיה בעורפה, לא היה לי מושג על מה בעצם השיעור. הייתי מרותק לחלונות: מפרשיות שאננות שייטו לרוחב – נעלמות מחלון אחד וצצות בזה שאחריו – ומדי פעם, ללא התראה, חצה את השמשה בתוך שובל הקצף של סירת-מנוע מישהו שהתאמן בסקי. לך תלמד גיאומטריה, טריגונומטריה, גזירות תנ"ו או דברים ט"ו, כשבחלון שוכבת הכינרת על הגב כמו תיירת אפויה, תכולת ביקיני. מורות יכלו לזלול גירים מולי, לבצע גלגלון, לשיר, להתפגר – לא שמתו לב למה שהן עושות; או שהולחמתי אל עורפה של איילה, או שהולחמתי אל הנוף.

שולחתי אל הנוף בשיעורי הספורט. בחורף הושתתו שיעורים אלה, שבהם הופרדו הבנים מהבנות, על ריצת מיני-מאראתון בשדות העמק (חוצים את סכר-הירדן שליד דגניה א', חולפים על פני חורשת האקליפטוס של נעמי שמר, הגשר, הסירה, הטנק הסורי, הבנות, הדקלים, רוכסן עקבות של טראקטור בשבילים של בוך קרוש, בין קירות של דרדרים ושיבולת-שועל), כמין הכנה שאין לה סוף לסיירת גולני, גבעתי, מטכ"ל, צנחנים. בקיץ, היו אלה שיעורי שחיה בכינרת, אל מצוף שרעד על המים במרחק חצי קילומטר מן החוף, ובחזרה ממנו, אל המוות הקליני. כולם עשו זאת, מלבדי. אמרתי למורה שברצוני לרוץ ולא לשחות, והוא כיבד את רצוני. בחום המשתולל של צהרי העמק (40 מעלות, עם נטיה ל-42), בשעה שבני-כיתתי ציננו את עורם באגם, קדחתי במעלה הצוק המתעקל סביב בית-ירח, מתנשף, מחרחר, עד שלא נותרה עוד זיעה בגופי והזעתי אדים. אך גם אם היה הצוק תלול כמחזיק-ספרים, בכל זאת הייתי בוחר בריצה ולא בשחיה. הכינרת שרצה כרישים. המורה לא ידע זאת, בני כיתתי לא ידעו זאת, ולא סברתי שיש טעם לשתף אותם בידיעה. עבורי, היתה זו ודאות – ואני, בין כרישים, לא שוחה.

(גם לבריכות-שחיה איני נכנס, ומאותה סיבה. אך בבריכה סטאנדארטית יש כריש אחד, ואילו בכינרת – כפי שמלמדים הנתונים השנתיים על אנשים אשר טובעים בה מסיבות "לא מוסברות" – יש להקות כרישים, ולדעתי גם תמנונים ונחשי ענק). בזכות כל הריצות הללו, חורף-קיץ, עד סוף התיכון, הייתי כה ערוך לסיירות של צה"ל, עד כי תהיתי אם הן ערוכות אלי.

אני אומר "סוף התיכון", אך ראוי לדייק. נזרקתי מבית-ירח בתחילת י"ב. כבר בכיתה ט', ביקשו כמה ממורותי שלא אנכח אצלן בשיעורים. הייתי מפריען, וכחן, שיבשתי שיעורים, ולא עשיתי זאת אלא כדי לסחוט התפעלות מאיילה. לשביעות רצונן של לא מעט מורות, דוללה ישיבתי בכיתה למבחני-שליש ולמבחני סוף-שנה. אך בכיתה י"ב נפלתי על מורה שהוטרפה, פשוטו כמשמעו, מן התיזות שהפרחתי בשיעוריה. היא לקחה אותי אל המנהל, שהשתכנע די מהר שאי אפשר לסבול אותי ופטר את בית-הספר מעונשי. נזרקתי אפוא, והיות שהניחוני לענייני, השקעתי את שאר השנה בכתיבת שירים לאיילה. "איילה אשלח אותך", כתב אמיר גלבוץ, שממנו הושפעתי אז באופן שגבל בהעתקה.

כתלמיד, גורשתי מגן-עדן, אך דווקא משום כך הייתי פנוי סוף-סוף לשוטט בו ללא הגבלה, בעוד בני-גילי הכלואים בכיתות נזרעים פצעוני מתח בשיעורי החזרה לבחינות-הבגרות. כששוטטתי, ניסיתי להרגיש איך פועמות שכבות-הזמן מתחת לרגלי: שכבות-הזמן שהתרכצו והתרבדו אלפי (או רבבות) שנים, עד שנוצר התל הזה, בית-ירח. היה זה כפר-דייגים בתקופת האבן, כשהאנשים עוד לא דיברו אלא פיצחו איש את קודקוד-אחיו בסלע או אלה; היה זה, לימים, כפר כנעני שתושביו סגדו לירח (ומאז שם המקום הוא שמו); היה זה, לימים, אסם-תבואה עגול, מלבנים שיובשו בשמש; אחר כך, יש אומרים כי המקום נהיה פיניקי (אם לשפוט על פי האנדרטות דמויות-העוגן שחפרו כאן החופרים); הטביעו כאן את חותמם גם אבותינו העברים, וגם הרומאים, אשר בנו כאן, בתורם, מרחצאות נחפות-פסיפס. כובשים ונכבשים רשמו כאן תרונות, וכל אחד מהם הוסיף מירבץ לתל, עד שהוקם כאן בית-הספר התיכון, שמי יודע מה יוקם על מקומו כשיהרס וייספג אף הוא, ככל קודמיו, בערימת-הזמן.

רק הטבע, על צבא יצוריו ורחשיו, נותר בעינו, זהה לעצמו, אדיש למבקרים מתחלפים. ראיתי סביבי את מה שראה הדייג הקדמון או כהן-הירח ששוטט לפני על אותה פיסת-תל. לטאה ריצרצה, נבלעה במחילה. צמרות מילמלו. זיקית העלתה לי מופע פאנטומימה. אבן עגולה נעתקה ממקומה והתגלתה כצב. קיפוד חיטט בשיח. דבור חג סביב עצמו, רוטן בבאריטון עיקש, עד שהצליח לנסר דיסקית-אוויר, ועקר לנקודה אחרת בחלל כדי לנסר את דיסקית-האוויר הבאה. בלב הדשא, מעל גומת-ממטרה, לגמה דוכיפת בתנופות צוואר. מחבט-שטיחים בלתי נראה הלם בוילונות-הברחשים. ירדתי לוואדי שבדרום בית-ירח, שהיה כמעט חשוך מצפיפותם של העצים שסוככו על שיפוליו. מרבד עלים דשן כיסה את הקרקע. סלעים הוריקו מפרווה של חזזית. בימי סגריר שהייתי שם לבד. בימי אביב ראיתי שם זוגות מתגפפים, או מתאמנים בהדלקת סיגריה. יום אחד שמעתי קול-צחקוק מתוך פרגוד הצמחיה. זיהיתי את הקול. ברחתי. לא רציתי לגלות מדוע ועם מי צחקה אהובתי.